

GİRİŞ

Ekonominin finansal ve reel kesiminde oluşan dengesizlikleri gidermeyi amaçlayan istikrar programları uzun yıllardan beri gelişmekte olan ülkelerde sık sık uygulanmaktadır. Ülkeleri radikal istikrar programları uygulamaya yöneltten temel nedenler; hızlanan enflasyon, ödemeler dengesi darboğazı, finans piyasalarında ve reel kesimde yaşanan ciddi boyuttaki dengesizliklerdir. Yüksek enflasyon genellikle artan dış borçlar ve bütçe açıklarından kaynaklansa da, borçlardaki artışın ya da bütçe açıklarının nedeni ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Ülkelere özgü farklı nedenlere rağmen, benzer ekonomik kriz yaşayan ülkelerde uygulanan istikrar programlarının özellikleri de zaman içinde değişime uğramaktadır.

Bu çalışmanın amacı, istikrar programlarının teorik çerçevesi içinde daha önce benzer krizler yaşamış ve ardından istikrar programlarını uygulamış ülke deneyimlerinden faydalanarak, 1994 yılında Türkiye ekonomisinin yaşadığı krizi ve uygulanan istikrar programını incelemek, enflasyonun düşürülmesi ve kalıcı istikrarın sağlanması için gerekli olan koşulları tesbit ederek bazı çözüm önerileri geliştirmektir.

Bu amaç doğrultusunda 1. Bölüm'de ortodoks ve heterodoks istikrar programlarının özellikleri anlatılmaktadır. İstikrar programı uygulamalarında dış desteğin önemli bir yer tutması, uluslararası kuruluşların desteklediği istikrar programlarını da gündeme getirmektedir. IMF-tipi istikrar programları olarak adlandırılan programlar IMF tarafından hazırlanıp krize giren ülkelere sunulmakta, bazı performans kriterleri karşılığında program uygulaması sırasında ihtiyaç duyulan dış kaynak ülkeye sağlanmaktadır. Yüksek enflasyon ülkelerinde uygulanan istikrar programlarında önemle üzerinde durulan bir diğer konu, nominal çıpa kavramıdır. İstikrar programı kapsamında uygulanan politikalara ek olarak, göreceli fiyatlardan (kur, ücret, faiz, fiyat) birinin ya da birkaçının kontrol edilmesiyle enflasyonun kontrol edilmesi sağlanmaktadır. Böylece istikrar programları seçilen nominal çıpaya göre de sınıflandırılmaktadır. Kurun, para arzının, ücret ve fiyatların kontrol edildiği programların özellikleri bu bölümde anlatılmakta ve sözkonusu programların bazı özellikleri üzerinde durulmaktadır.

2. Bölüm'de istikrar programlarının sıklıkla uygulandığı bazı ülke örnekleri incelenmektedir. Ortodoks ve heterodoks istikrar programlarının uygulama sonuçları, her ne kadar ülkelerin kendi özelliklerine göre değişiklik gösterse de, ülke deneyimlerinden öğrenilenlerin istikrar programlarının irdelenmesi konusunda yol gösterici olacağı düşünülmektedir. İncelenecek ülkeler Şili, Meksika, Arjantin ve İsrail'dir. Şili, Meksika ve İsrail yüksek kronik enflasyonun, Arjantin ise hiperenflasyonun yaşandığı ülkelerdir. Bu ülkeler 1980'li yıllar boyunca istikrar arayışlarını sürdürmüş, başarılı ve başarısız birçok program uygulamasından sonra istikrara kavuşmuşlar ve enflasyon sorununu büyük ölçüde çözümlenmişlerdir. Türkiye de son 20 yıldır kronik enflasyonla yaşayan ve bu problemi çözmeye çalışan bir ülkedir. 1994 yılında enflasyonun üç haneli rakamlara yükselmesi Türkiye'deki enflasyon olgusunun yeniden tartışılmasına neden olmuş, diğer ülke örneklerinin incelenmesi gereği bir kez daha gündeme gelmiştir.

Ülke örneklerinden çıkarılan dersler ışığında, 3. Bölüm'de Türkiye ekonomisinin 1994 yılında yaşadığı kriz ve ardından uygulanan istikrar programı incelenmektedir. Önce Türkiye ekonomisini 5 Nisan krizine taşıyan finansal ve yapısal nedenler tespit edilmektedir. Ardından, "5 Nisan Kararları" olarak uygulamaya konan bir dizi önlemlerin ortodoks ve heterodoks özellikleri üzerinde durulmakta ve kararların uygulamadaki başarısı ve başarısızlığı tartışılmaktadır. Son olarak, 5 Nisan istikrar programının kura dayalı istikrar programı olup olmadığı ve Türkiye'de enflasyonun kur, para arzı ya da ücret çıpalaları ile kontrol edilip edilemeyeceği, deneysel olarak bir model çalışması ile test edilmektedir. Oluşturulan VAR modeli ile kur, para arzı ya da ücret kontrollerine dayalı programlarda üretimin nasıl etkileneceği, istikrar programlarının maliyeti olarak bilinen ekonomik daralmanın hemen mi ödeneceği, yoksa ileriki dönemlere mi erteleneceği sorularına cevap aranmaktadır. Türkiye'deki enflasyonun süregelen enflasyon (inertia) özelliği taşıyıp taşımadığı konusu da model yardımıyla incelenmektedir. Model çalışmasından elde edilen bulgular ile kronik enflasyonla ilgili bazı tespitler yapılmaktadır. Tez çalışması, bu tespitler ve ülke deneyimleri doğrultusunda enflasyon probleminin istikrar programları çerçevesinde çözümlenmesine yönelik çözüm önerileri ile son bulmaktadır.